

Zola-prisen 2014

En nedstøvet plastnellik og et uoppklart massedrap

Av Petter Mejlænder, leder i Zola-prisen

Da jeg fortalte Jan Harsem, talsmann for de Scandinavian Star-etterlatte, at han skulle få årets Zola-pris for sitt samfunnsgagnlige arbeid gjennom to tiår, ble han målløs. Han var aldri blitt offentlig hedret eller sett som en stridsmann for menneskeverd, demokrati og rettssikkerhet. Kun én gang tidligere har han fått en offentlig utmerkelse: Det var da ukebladet NÅ overrakte ham ukens plastnellik i 1991. Da han fortalte meg det, var det min tur til å bli målløs.

Jan Harsems historie er opprørende, bemerkelsesverdig - og gledelig.

Det begynte tragisk da han mistet sin gravide kone i den giftige røyken som fylte fergen Scandinavian Star rundt klokken to om natten 7. april 1990. Selv kavet han seg, nærmest bevisstløs, opp til dekk med sin halvannet år gamle sønn i armene. Det som var starten på en påskeutflukt til strendene på vestkysten av Jylland, ble et mareritt som har pint ham og sønnen i alle år.

Det bemerkelsesverdige er at han har klart å snu sorgen, traumet og livets ubotelige meningsløshet til meningsfullt samfunnsengasjement. I stedet for bitterhet og raseri mot myndigheter, som overså og avviste hans sak, har han engasjert seg stadig sterkere for at slike ulykker og så dårlig etterforskning, gransking og håndtering av de skadelidte ikke må skje igjen.

Det er beundringsverdig. Derfor fortjener han langt mer enn den utmerkelsen han nå får som representant for alle dem som har arbeidet for klarhet i Scandinavian Star-saken og bedre lover til sjøs.

Etter terroraksjonen 22. juli 2011 er det enda mer ubegripelig at Scandinavian Star-brannen fikk en så lemfeldig behandling. Det er heller ikke lett å forstå hvorfor Riksadvokaten for to år siden lukket saken, blant annet med den begrunnelse at en gjenopptakelse ville ”stigmatisere de personer det gjelder, eller deres pårørende”.

Da tenkte Riksadvokaten ikke på de mange tusen slektninger, venner, barn, ektefeller og andre pårørende etter 159 drepte. Tvert imot: Riksadvokaten viste omsorg for eiere, redere, forsikringsselskaper og sjøfartsmyndigheter, som var ansvarlige for at denne passasjerfergen, med horribelt dårlig og til dels ikke-eksisterende brannsikring, og utrent mannskap, i det hele tatt fikk seile fra Oslo havn med 483 mennesker om bord før den var ferdig oppusset og alle branndørene var på plass.

I dag er det ingen som tviler på at ”ulykken” var en drapssak. Forfatteren Kjell Ola Dahl, som skrev boken *Dødens seilas* i 2012, kaller den ”norgeshistoriens største massedrap”. Intet mindre. Allerede granskingsutvalget og politietterforskningen konkluderte med at det dreide seg om en mordbrann.

Problemet var at kun én time og 25 minutter av i alt 38 timers brann ble etterforsket og gransket, og at det aldri ble brakt klarhet i eierskap, forsikring og rederansvar.

Med Regjeringens godkjenning ble oppklaringen stående som halvgjort arbeid. Hele fem ganger har ”Støttegruppen for etterlatte og overlevende etter mordbrannen på Scandinavian Star” derfor krevd ny gransking og etterforskning.

I fjor ble det lagt frem en ny teknisk rapport skrevet av høyst kompetente spesialister fra ”Stiftelsen Etterforskning av mordbrannen på Scandinavian Star”. Rapporten sannsynliggjør at det har skjedd grove forbrytelser, som verken er gransket og etterforsket. Blant annet vil Stiftelsen og Støttegruppen ha svar på hvorfor fire hundre liter olje fosset ut i en lugarkorridor og fikk brannen til å blusse opp igjen under slep til Sverige.

Det er skrevet talløse avisartikler og flere bøker. Vider er det laget dokumentarfilmer, og det skal produseres radioteater. Alt for å få saken opp igjen.

I høst var saken oppe i Stortinget og havnet nok en gang på Justisministerens bord, samtidig som Oslo Politidistrikt, støttet av Økokrim og Kripos, slutfører en innstilling.

Mordbrannen er altså i realiteten uoppklart.

På denne bakgrunnen, og som fortsatt talsmann for Støttegruppen har Jan Harsem startet og ledet ”Stiftelsen Skagerrak”, som arbeider for å redusere samfunnets sårbarhet for katastrofer og ulykker med alvorlige konsekvenser for liv, helse, miljø og materielle verdier.

Hans engasjement har vokst til å omfatte global sjøfart, skatteparadiser, FN og miljøkatastrofer. Han fungerer som rådgiver for stadig nye ofre, for myndigheter og organisasjoner. I tillegg er han databank og kritisk kilde for media.

Uten ham og hans like ville redere og eiere som skjuler seg bak ugjennomtrengelige selskapskonstruksjoner og bekvemmelighetsflagg nærmest råde grunnen alene. Fordi enkeltlands sjøfartsmyndigheter ikke våger, og FN ikke kan, kreve strengere regler uten flertallets godkjenning.

Denne innsatsen mener jeg fortjener merkelappen fremragende sivilt mot. Å stå opp mot regjeringer, påtalemyndigheter, nasjonalforsamlinger, redere, FN, riksadvokater på et slikt grunnlag er forbilledlig.

Alle som i 23 år har kjempet for gjenopptakelse av Scandinavian Star-saken, fortjener samfunnets heder. Jubileumsåret for Grunnloven skulle gi Regjeringen en god anledning å kaste et nytt friskt blikk på dette massedrapet, som krevde flere enn dobbelt så mange liv som terroraksjonen mot Utøya og Regjeringskvartalet.

Også Scandinavian Star-saken er et nasjonalt traume, som krever like god gransking og etterforskning som 22. juli 2011. Den jobben må gjøres før foreldelsesfristen går ut i 2015.

Regjeringen og rettsvesenet har med andre ord ett år og tre måneder på seg til å erstatte en nedstøvet plastnellik og halvgjort arbeid med godt demokratisk håndverk.

(Kronikk i Klassekampen 13.1.2014.)